

JAKOB MELØE

Gagn mot skade i Altaskjønnet

Denne artikkelen ble publisert i: *Lov og Rett 1981*, s. 407-21. Oslo: Universitetsforlaget, 1981

Det er to poenger i denne artikkelen. Det ene er at hverken Stortinget eller Regjeringen har forstått hvilke skader byggingen av Alta-verket påfører reindriften. Vi skal se at det materialet de har arbeidet med, heller ikke har gitt dem mulighet for å forstå skadene. Det andre poenget er at en manglende forståelse av nettopp skadene får konsekvenser som i sin tur kan ramme hele premissgrunnlaget for et vedtak — når vedtaket forutsetter at gagn er veiet mot skade.

Professor Torstein Eckhoff har loset meg utenom et par juridiske skjær, og det takker jeg ham for.

Hva visste Stortinget og Regjeringen om skadene på reindriften?

Det mest berømte utsagnet om skadene på reindriften, er Gjerdes utsagn om at reguleringen av Virdnejávri gir tap av beite for 21 rein: «Det er det hele.» (Stortingsforhandlinger nr. 34 1978-79, s. 4018.)

Gjerdes utsagn er neppe feilaktig. Gjerde regner ikke med andre skader på reindriften enn de som skyldes reguleringen av Virdnejávri. Og hvis skadene måles ut fra de forenheter som går tapt ved neddemming, vil det svare til for til 21 rein i 105 dager, der tallet 105 er det antall dager reinflokkene beregnes å beite langs Virdnejávri under vårflytting og høstflytting. Dette kan man lese seg til i Villmo-utvalgets utredning, som er trykt i Stortingsproposisjon nr. 107 for 1977- 78. Regnestykket finnes på s. 19 og 20. De samme tallene er gjengitt i Industrikomitéens innstilling til Stortinget (Komité-innstilling nr. 43 for 1978-79 s. 4).

Av den opprinnelige (og katastrofale) reguleringsplanen, er det bare reguleringen av Virdnejávri som er igjen. Og det Villmo-utvalget skriver om denne reguleringen, kan gjengis in extenso:

«Reguleringen og utbyggingene her berører ikke direkte flytteleier, men gjennom ferdsel til kraftstasjonen kan det bli forstyrrelser av flytteleien over Holgir og ved Joat'kajav'rit. Det er også sannsynlig at det vil virke inn på visse trekkleier for reinen. Det må likevel tilføyes at virkningene på flytte- og trekkleier for reinen blir små sammenlignet med de etterfølgende avsnitt» (SP107 s. 25).

I sin oppsummering av Villmo-utvalgets utredning skriver NVE:

«Hovedstyret antar at skadene for reindriften ved regulering av Vird'nejav'ri blir små og må kunne aksepteres» (SP107 s. 123).

Med slike utsagn om skadene, er det all grunn for Gjerde til å bite seg merke i de 21 reinene. Tap av for til 21 rein i 105 dager- det er et kontant mål på skadene og det sier det meste som er å si. Og det at det var dette regnestykket Gjerde bet seg merke i, gir oss grunn til å regne med at det er det samme regnestykket de andre av Regjeringens medlemmer har bitt seg merke i. Denne saken hørte til Gjerdens departement og vi kan vel regne med at de andre av Regjeringens medlemmer har latt seg undervise av ham.

I Stortingsdebatten den 30. november 1978 blir det sagt lite om skadene på reindriften, utover at de er små:

«Skadevirkningene for reindriftsnæringen vil bli minimale. Deter i første rekke selve anleggsarbeidet som kan skape ulemper for næringen. Disse ulempene kan reduseres ved at det under anleggsarbeidet blir tatt tilbørlig hensyn til reindriftsnæringen» (Thor Listau. S. 1286 i Stortingsforhandlinger. Nr. 10 1978-79).

«Når det gjelder reindriftsnæringen, vil den bli berørt ved at en del beiteland neddemmes. Dette dekker omtrentlig vår- og høstbeitebehov for i alt 21 rein i 115 dager» (Jostein Berntsen. S. 1293).

Og dette er omtrent alt som sies i Stortinget om skadene på reindriften. Det er flere enn de to som snakker om skadene, men de andre sier stort sett det samme som dem. Fire eller fem av representantene sier en setning eller to om at anleggsarbeidet vil forstyrre reindriften. Men ingen av dem sier hvordan og med hvilke konsekvenser. Det er det heller ikke grunnlag for å si noe om i Stortingsproposisjon nr. 107.

Det er nu helt klart at skadene ikke kan måles i tapte føreheter. Regnestykket med de 21 rein i 105 dager kan være rett nok. Men *føreheter* er ingen brukbar målestokk.

Slik vår forvaltning er bygget opp, sorterer reindriften under Landbruksdepartementet. Og hvis en kvegbonde må avstå et stykke av sin mark, er det meget naturlig å måle tapet i antall forenheter. Men rein er ikke kyr, og reindriftsamer er ikke kvegbønder.

To sosialantropologer ved Universitetet i Tromsø har skrevet en bok om skadene på reindriften. Boken heter Samisk reindrift og norske inngrep. Den er utgitt på Universitetsforlaget i 1981. Forfatterne heter *Ivar Bjørklund* og *Terje Brantenberg*. Og de har lagt en vesentlig del av sitt materiale frem for Alta herredsrett.

Noe av det første Bjørklund og Brantenberg gjør, er å forkaste føreheter som målestokk for skadene på reindriften. De sammenligner det med å fjerne en stav i vintønna, bare én stav, og så måle skadene i prosent fjernet treverk.

Bildet er drastisk. Er det for drastisk? Jeg skal forsøke å gjenfortelle, med en god del forenklinger, en del av det de to forfatterne skriver om reindriften. Når det er gjort, kan vi selv se om bildet er treffende eller ikke.

Nuortabealli

Reindriftsamene kalles *de fire årstiders folk*. Det kalles de fordi reinens tilværelse skifter med de fire årstider og deres egen med reinens.

Om vinteren skraper reinen etter lav under sneen inne på vidda. *Om våren* gjør den det samme — mens den trekker nordover, mot kysten. Det er en knapp måneds veg fra vinterbeitet på vidda til sommerbeitet ved kysten. På forskjellige steder langs flytteleia har de forskjellige flokkene sine kalvingsplasser. Noen av dem ligger i nærheten av anlegget eller anleggsvegen. Reinen er sky og den trenger alltid ro. Og de som minst tåler å forstyrres, er simlene når de kalver. *Om sommeren* beiter flokkene ute på øyene eller på de fjellrike halvøyene. *Om høsten* trekker reinen tilbake til vinterbeitet igjen. Den veggen er på to måneder og noen ganger på tre. Høsten er først sopptid og

deretter parringstid. Reinen elsker sopp og soppen vokser ikke bare der gjeterne vil ha reinen. I parringstiden jager de store bukkene de mindre vekk, og hver for seg gjeter de store bukkene en liten flokk simler. Og like lite som gjeterne vil de store bukkene ha sine flokker blandet. De holder avstand til hverandre og gjeterne får et strev med å holde hele flokken samlet. Og dagene blir kortere og været utrygt.

Reingjeterens oppgave er å holde flokken langs ei leia som kan skifte en del fra år til år, alt etter vær og føre og beiteforhold. Og hele tiden samlet. Det reingjeterne frykter mest av alt, er at deres egen flokk skal blande seg med andres. Hvis foret eller beitet tvinger en flokk østover - hovedretningen er fremdeles sørover - må flokken østenfor også trekke østover. Og flokken østenfor den igjen må gjøre det samme. Men ett eller annet sted vil to flokker bli blandet. Hvis det finnes en skjærsild, må gjeterens skjærsild bestå i at deres egen flokk til stadighet står i fare for å blandes med andres. Og skal det først skje, bør det være med en liten flokk, slik at det bare tar en uke eller to å skille dem fra hverandre. Og det er ikke bare merarbeidet de frykter, eller tapet av det gode naboskap de trenger for sitt arbeid, men også tapet av tid — av årstid. Reinflokken skal ikke bare inn på vidda, langs leia, den skal også trekke i takt med føret og beitet. Og en uke kan være nok til å bringe den i utakt.

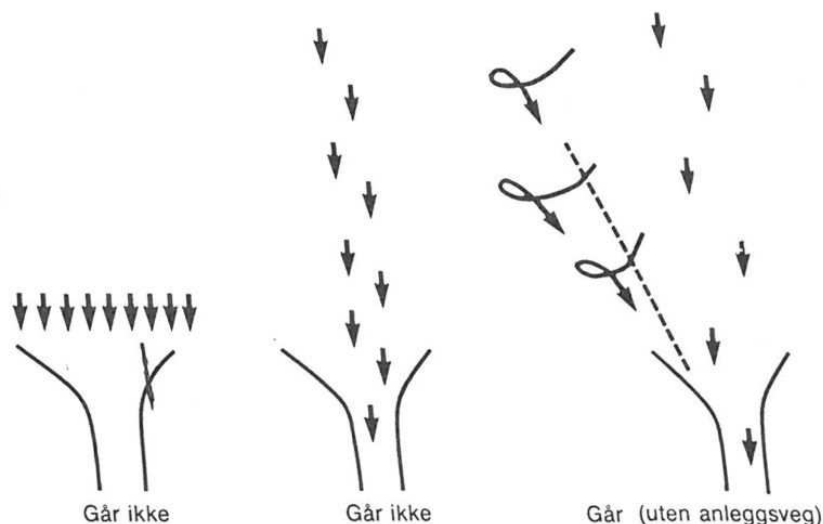
Det er distriktet *Nuortabealli* som rammes av utbyggingen i Alta-Kautokeino vassdraget. Nuortabealli er en av de tre store flytteleiene, eller grupper av flytteleier, som reindriften i Nord-Troms og Vest-Finnmark beveger seg innenfor. Det rommer 30.000 rein og 300 mennesker - fordelt på 75 bruk. Distriktet eller leia strekker seg fra viddene mellom Kautokeino og Finnland i sør til Sørøya, Seiland og Kvaløya i nord. Det svarer til strekningen fra Eidsvoll til Hjerkin, eller fra Oslo til Bergen. Nuortabealli er avgrenset mot vest av Alta-Kautokeino vassdraget, og på en del av strekningen er den avgrenset mot Virdnejávri i vest og mot Jesjávri i øst (jávri betyr innsjø). Lenger nord er avgrensningen mot øst mer uklar, landskapsmessig, og det bøtes på med reingjerder — for i hvert fall å holde klar av reinflokkene fra Karasjok. Men det hender at en del av flokken kommer på den gale siden av gjerdet der gjerdet begynner. Og da kreves det både tid og arbeid å få tak i den igjen. Den kan finnes igjen noen uker eller noen måneder senere, eller slett ikke.

Flokkene fra Karasjok trekker sørover og innover vidda øst for Jesjávri. Flokkene fra Kautokeino trekker vest for Jesjávri. Men leia mellom Jesjávri og Virdnejávri er meget trang. Hvis bare en fjerdepart av de flokkene som trekker sørover forsøkte å passere samtidig, ville de bli blandet sammen til ett stort kaos. De forskjellige flokkene kan derfor ikke forlate sommerbeitene samtidig. Men de kan heller ikke forlate dem én flokk om gangen, med noen dagers mellomrom, i et velordnet tog langs etter nord-sør leia. For dette toget beiter mens det går. Og dermed ville den første delen av toget ha beitet leia snau og ikke etterlatt annet enn selve underlaget til den siste delen - langs hele strekningen fra Navgastak til henimot Masi (fra Eidsvoll til Hamar). Problemet løses ved å gjøre toget vifteformet.

Nord for den trange passasjen er det gode beiteland på høydene vestover mot Altadalen: rundt Boarras, mot Nålgganas og på Hoalgir. Tre av flokkene gjør en omveg inn i dette beitelandet, én til hver av de tre høydedragene, mens de andre flokkene trekker rett sørover og gjennom passasjen. Langs denne omvegen vestover, kan de tre flokkene beite seg mot sør igjen og trekke gjennom passasjen når de andre flokkene har passert.

Bjørklund og Brantenberg kaller området vestover mot Altadalen et *tilbaketrekningsområde*. Det er et tilbaketrekningsområde under høstflyttingen. Under vårflyttingen er det kalvingsområde.

Situasjonen kan illustreres slik:

Diagrammene kan ikke erstattes av kart, men de kan heller ikke erstatte kart. Det er mange og meget gode kart i Bjørklund og Brantenbergs bok.

Den anleggsvegen som nu medio februar 1981 er i ferd med å bygges, under bevoktning av en politistyrke på 400 mann, vil skjære vekk beitelandet mot Nálgganas og beitelandet Hoalgir. Og dermed vil den også legge en god del av beitelandet rundt Boarras øde, siden leia derfra og sørover går over Hoalgir. Det er den eneste leia som holder flokken klar av flokkene i hovedleia. Anleggsvegen vil ikke skjære vekk denne omvegen, eller dette tilbaketrekningsområdet, for lengre tid enn anleggsarbeidet varer og anleggstiden beregnes visstnok til 5 år. Men ett år er antagelig nok til å ramme reindriften over hele Nuortabealli.

Under høstflyttingen er det ikke plass til de tre flokkene i hovedleia sørover. Det er plass til *reinen*, men det er ikke plass til den som *tre flokker*. Det er heller ikke plass til de tre slått sammen til én flokk. Hvis de 75 reinbrukene i distriktet Nuortabealli utgjorde ett kollektiv, med de 30.000 rein som én flokk og kollektivets felles eiendom, ville tapet av beitelandet vestover mot Altadalen kanskje være til å tåle. Det ville i hvert fall være av en annen størrelsesorden.

Men det er ikke slik samfunnet av reindriftsamer er bygget opp. Det er bygget opp av *reinbruk*. Et reinbruk er den reinflokken som sogner til én og samme eier. Eieren er alltid en enkelt person, mann, kvinne eller barn. Rundt et bruk grupperer det seg gjerne en familie og det kan derfor være mer enn ett bruk tilordnet én og samme familie. Men det er også bruk som eies og skjøttes av ungarer eller ugifte kvinner. Det er reinbruket som er den grunnleggende økonomiske enheten, og hver rein i flokken har brukseierens merke klippet i øret, slik at det ene brukets rein skal kunne skjernes fra de andre brukenes. Under vårflyttingen eller høstflyttingen, eller så lenge sommerbeitet varer, slår to eller tre eller flere brukseiere seg sammen til ett arbeidslag, en *siida*, og for den samme perioden er deres forskjellige flokker slått sammen til én flokk.

De tre flokkene som gjør omvegen vestover mot Altadalen, er tre *siidaers* flokker. Antallet bruk i det *siidaen* kan ligge et eller annet sted mellom 9 og 15, og det trenger ikke å være de samme brukene fra år til år. Men oppgavens karakter gjør det naturlig med tre *siidaer* — én til Boarras, én til Nálgganas og én til Hoalgir.

Hva skal de tre *siidaene*, eller de 12 brukseierne, la oss si, gjøre når omvegen vestover skjæres vekk og det ikke er plass til flokkene deres i hovedleia sørover? Bjørklund og Brantenberg spør ikke så kontant og de gir derfor heller ikke noe kontant svar. Men med de premissene de har lagt på bordet, ser det ut til å være bare to muligheter: de 12 gir opp reindriften eller det blir kaos over hele Nuortabealli. Men hvis ingen gir opp og det blir kaos, gir det en umulig situasjon. Og den eneste

vegen tilbake til en slags orden, til den skjøre orden som eksisterte før anleggsarbeidet kom i gang, er at bruk etter bruk legges ned inntil 12 bruk er lagt ned. Akkurat tallet 12 står ikke fast. Men det er heller ikke løsere enn tallet 21, som vi regner som fast nok. Vi kan derfor forenkle til at 12 brukseiere må gi opp reindriften.

Denne konsekvensrekken ser reindriftsamene med én gang. De regner derfor med at det er Regjeringens hensikt å ramme reindriften.

Men svaret er ikke gitt med å si at 12 brukseiere må gi opp reindriften. For *hvem* er de 12 som skal gjøre det? Er det de som tok omvegen vestover siste høst? Eller er det de 12 brukene som oftest har tatt den vegen gjennom de siste 20 årene? Eller er det de 12 som har de minste brukene? Det er ingen som kan peke dem ut og det er ingen som vil peke seg selv ut. Og det er nok grunnen til at Bjørklund og Brantenberg nøler med å peke ut kontante konsekvenser av anleggsarbeidet. For det er vanskelig å si hvilke brukseiere og hvilke siidaer som vil gjøre hva og hvilke situasjoner det vil skape undervegs. Men det som er mest sannsynlig, er at ingen vil gi opp og at det vil voldes megen skade over hele Nuortabealli før 12 brukseiere likevel har gitt opp.

Vi har sett hva Stortingsproposisjon nr. 107 sier om skadene på reindriften. Og det er ikke bare Gjerde som har oppsummert det til tap av får til 21 rein i 105 dager. Det ser derfor ut til at Bjørklund og Brantenbergs bilde er treffende: Det er som å fjerne en stav i vintønna, bare én stav, og så måle skadene i prosent fjernet treverk.

Det flyttelandet som går tapt, vestover mot Altadalen, kan nok måles opp i forenheter. Tallet vil da bli hundredoblet mange ganger. Det ville likevel gi et falskt bilde av det som går tapt. Det er selve målestokken som ikke duger. Hvis et tapt beite kunne erstattes med så mange baller med fôr, da kunne vi måle tapet i forenheter. Slik kan man kanskje regne for kyr som står på bås. De føres. Men reinen står ikke på bås. Den vandrer, året rundt, og det den trenger er beiteland. Og her kan *beite* ikke skilles fra *land*. Derfor kan beiteland ikke måles i forenheter. Og begrepet *beiteland* er heller ikke rett forstått, hvis det ikke også forstås som trekklei og flyttelei — innenfor en stadig skiftende ordning av de forskjellige siidaers flytteleier, slik Bjørklund og Brantenberg har beskrevet det i sin bok, og slik jeg har forenklet det.

Bjørklund og Brantenberg har akseptert mine forenklinger. Og det jeg har forenklet, det har de selv lagt frem for Alta herredsrett i en rikere, men kanskje også mer uryddig, skikkelse. Hva har retten fått ut av det?

Rettenes knappe resymé

Reindriftsamenes advokat, Leif Dunfjell fra Alta, hevder ikke bare at Stortingets og Regjeringens vedtak er ugyldig. Han hevder også at vedtaket er ulovlig fordi det strider mot folkerettslige regler.

Artikkel 27 i *FN-konvensjonen* av 19. desember 1966 om sivile og politiske rettigheter forplikter staten bl.a. til ikke å nekte de som tilhører en etnisk eller språklig minoritet retten til å dyrke sin egen kultur. Advokat Dunfjell argumenterer med at reindriften må regnes som en vesentlig komponent av samisk kultur, slik at et alvorlig inngrep i reindriften må regnes som et alvorlig inngrep i samisk kultur.

Det er i sine kommentarer til dette argumentet skjønnsretten gir sine klareste uttalelser om skadene på reindriften. Om de skader selve anleggsvirksomheten medfører, sier retten:

«Reinen vil sky områdene i nærheten av virksomheten, og områdene ved anleggsvegen og vestover mot Altadalen vil neppe være brukbare som kalvingsland, høstbeite, tilbaketreknings- eller avlastningsområder» (rettsboken s. 29).

Dette utsagnet bygger på Bjørklunds og Brantenbergs forklaringer i retten. Og ror de som allerede har studert deres beskrivelser og analyser, kan rettens utsagn leses som et kort *resymé*, like rikt på

implikasjoner som originalen. For de som ikke allerede kjenner deres forklaringer, kan dette knappe utsagnet neppe meddele noe om hva det kan innebære for distriktet Nuortabealli å tape tilbaketrekningssområdene (omvegen inn i Boarras, Nálgganas og Hoalgir). Men medlemmene av Alta herredsrett vet hva det innebærer. De legger til at flokkene lettere vil blandes og at «arbeidet med vokting og skilling vil økes eller vanskeliggjøres» (rettsboken s. 29).

Det ligger megen dramatik i dette utsagnet, hvis man kjenner til hvor hardt reingjeterne arbeid allerede er. Gjør man ikke det, sier utsagnet neppe mer enn at reingjeterne vil få det en smule mer strevsomt. Og det trenger ikke å være alvorlig. Det er nokså mange av oss som har fått det en smule mer strevsomt i sitt arbeid de siste ti årene.

Villmo-utvalget sier en del om reingjeterne arbeid under høstflyttingen:

«I oktober/november blir dagene kortere og været er ofte ustabil. Dette setter ekstra store krav til gjeterne. Dette er nok den tid på året da gjeterne har de største anstrengelser og det hardeste arbeidsmiljø. Så hardt at neppe noen utenforstående kan forestille seg det. De ulike hjorder må da helst gjetes døgnet rundt. Sjøl den minste svikt i bevoktningsarbeidet, kan fore til kaos med store sammenblandinger og umenneskelig slit for å få orden i forholdene igjen» (Stortingsproposisjon nr. 107 s. 25).

Villmo-utvalget kobler ikke dette sammen med blokkeringen av flyttevegene over Boarras, Nálgganas og Hoalgir. Men Bjørklund og Brantenberg gjør det. De forteller oss at hovedleia sørover allerede er tett med reinflokker. Det er nettopp det som gjør reingjeterne arbeid så hardt. Når de tre siidaene som nu gjør omvegen vestover mot Altadalen får den flyttevegen blokkert, kan de ikke løse problemet ved å trekke inn i hovedleia i stedet. Det er ikke plass til dem der. Deter ikke plass til dem innen Nuortabealli eller innen noe annet distrikt. Selv om Bjørklund og Brantenberg ikke sier det rett ut, er det vanskelig å få øye på andre løsninger enn å gi opp. Og det kan dreie seg om en 12 bruk. Og skadene blir ikke mindre ved at det ikke er gitt hvem de 12 er. De må pekes ut — av en prosess som i mellomtiden vil volde stor skade både på folk og dyr over hele Nuortabealli.

Rettens knappe resymé er ikke i stand til å meddele skadene alvor. Rettens konklusjon er likevel klar. Den er at, når denne utbyggingen sees i tillegg til tidligere inngrep og inngrepene vurderes under ett, så

«kan det ikke være tvilsomt at de innebærer vesentlige inngrep i naturgrunnlag og samisk næringsutøvelse i den del av Kautokeino reinsogn som kalles Nuortabealli» (rettsboken s. 30).

Det er ikke lenger snakk om tap av fôr til 21 rein. Men selv om inngrepet i reindriften er alvorlig, kan retten ikke akseptere at det skal regnes som et alvorlig inngrep i samisk *kultur* — i hvert fall ikke i FN-konvensjonens forstand.

Rettens vurdering av skadene

Neste gang skjønnsretten diskuterer skadene på reindriften, er det som en del av diskusjonen om Regjeringens vedtak hviler på sviktende premisser eller ikke. Retten siterer NVE, som skriver:

«Hovedstyret antar at skadene for reindriften ved regulering av Vird'nejav'ri blir små og må kunne aksepteres» (Stortingsproposisjon nr. 107 s. 123).

Dette er NVE's oppsummering av Villmo-utvalgets rapport. At skadene blir små, er nok NVE's forkorting av Villmo-utvalgets utsagn om at de blir små i sammenligning med de (katastrofale)

skadene den øvrige (nu forlatte) utbyggingen vil medføre. Retten er slett ikke tilfreds med NVE's beskrivelse av skadene, eller med den beskrivelsen som gis i Stortingsproposisjon nr. 107. Den sier:

«Retten antar at lovens krav om at det skal gis oppgave over den skade og ulempe som utbygging vil volde på driftsforhold (vassdragslovens § 5c) må forstås slik at ved skadevirkninger for reindriften må det kreves nærmere redegjørelse for både hvilke tidligere inngrep som har påvirket næringsgrunnlaget i dette driftsområdet og hvilke indirekte virkninger eller ringvirkninger som de nye inngrepene kunne medføre. Slike opplysninger er nødvendige for å forstå de skadevirkninger reindriften utsettes for» (rettsboken s. 57).

Dette tolker jeg slik: Vassdragslovens § 5 c krever nettopp den slags undersøkelser som Bjørklund og Brantenberg har gjort. Uten det materialet de har lagt på bordet, er det ikke mulig å forstå de skadene reindriften utsettes for.

Når vi sammenligner det materialet Bjørklund og Brantenberg har lagt på rettens bord med det materialet Regjeringen fikk lagt på sitt bord, ett eneste utsagn om tap av for til 21 rein, følger det rent logisk, ut fra selve begrepet *mangel*, at Regjeringens premissgrunnlag på dette punkt er mangelfullt. Og mindretallet trekker akkurat den konklusjonen:

«Etter mindretallets oppfatning er det en mangel ved avgjørelsesgrunnlaget at den konsekvensanalyse (ringvirkninger) som er foreslått i reindriftsutredningen, ikke er utført» (rettsboken, s. 58).

Flertallets konklusjon kan ikke gis en like enkel begrunnelse. Konklusjonen forberedes med et par setninger som er plassert innenfor rettens felles uttalelse, men som det bare er flertallet som gjør bruk av. Like etter uttalelsen om at undersøkelser av det slag Bjørklund og Brantenberg har gjort, er nødvendige for å forstå skadene på reindriften står det, som de neste to setninger:

«Retten er imidlertid oppmerksom på at dette skal være første gang virkninger for reindriften overhode er utredet før konsesjonsbehandling av vassdragsregulering. Den utredning som er foretatt, er tilfredsstillende for de skadevirkninger som er behandlet» (rettsboken s. 57).

Det som sies om de *skadevirkninger som er behandlet i den utredningen som er foretatt*, det kjenner vi. Det er at neddemmingen av Virdnejávri medfører tap av for til 21 rein i 105 dager — samt at det vil bli en del forstyrrelser på reindriften i anleggsperioden. Og når retten sier at de to utsagnene er tilfredsstillende, kan det neppe bety mer enn at de ikke er direkte feilaktige (selv om de altså er sterkt misvisende). Og dermed konkluderer flertallet slik:

«Et flertall — Falch, Aslaksen, Ravatn og Westerheim — vil på denne bakgrunn ikke legge vesentlig vekt på at de øvrige nevnte forhold ikke er nærmere behandlet i dette tilfelle» (rettsboken s. 57-58).

Det er ingen enkel sak å rekonstruere logikken i dette resonnementet. Retten, flertallet og mindretallet, mener at det er umulig å forstå skadene på reindriften uten å ha fått ringvirkningene beskrevet. Og retten vet at Regjeringen ikke hadde slike beskrivelser på sitt bord. Men flertallet vil likevel ikke tillegge det noen vesentlig vekt. Hvordan går det an å ikke legge vesentlig vekt på at Regjeringen *mangler* det den *ikke kan være foruten* — hvis den skal forstå skadene?

Svaret er kanskje enkelt. Flertallet regner det ikke for viktig at Regjeringen ikke har forstått skadene, dvs. flertallet regner ikke med at det ville ha gjort noen forskjell for vedtaket om Regjeringen hadde forstått skadene.

Det er to ting å si om flertallets tenkning, hvis det er slik flertallet har tenkt.

For det første våger flertallet et ganske sterkt utsagn om hvor stor skade Regjeringen er villig til å påføre reindriftsamene i Nuortabealli. Og det sterke utsagnet blir enda sterkere, hvis vi erstatte «ville ikke ha gjort noen forskjell for vedtaket» med «kan ikke ha gjort noen forskjell for vedtaket».

For det andre har flertallet da neppe sett hvor konsekvensrik en manglende forståelse av nettopp skadene er — i en sak der gagn skal veies mot skade. Det er slett ikke bare et spørsmål om hvor stor skade man vil regne med at Regjeringen er villig til å la Nuortabealli tåle. Det er også et spørsmål om hva som ellers rakner i premissgrunnlaget, når den ene premissen om de minimale skadene er raknet. Hvis skadene er minimale, kan man også ta lett på plikten til å veie fordeler mot skader. Det har man også gjort. Og kan man ta lett på plikten til å veie, kan man også nøye seg med en meget kursorisk beskrivelse av fordelene. Det har man da også nøydt seg med. Hvis skadene er minimale, er det heller ingen grunn til å lete etter alternativer som gir mindre skade. Det har man heller ikke gjort. Og konsekvensrekken stopper ikke her. Jeg skal si mer om denne rekken i de to neste hovedavsnittene. Men det jeg allerede har sagt, er kanskje nok til å gjøre det klart at en feilinformasjon med så dyptgripende konsekvenser for hele premissgrunnlaget, går det dårlig an å ikke legge vekt på. Og derfor regner jeg med at rettens flertall ikke har sett konsekvensene.

Det er heller ingen spor av konsekvensrekken noen steder i rettsboken.

Om å veie fordeler mot skader

Når fordelene skal veies mot skadene, er det to betingelser som må være tilfredsstillt: (1) Oppgaven er å finne ut om utbyggingen gjør mer gagn enn skade, mer skade enn gagn eller like meget skade som gagn. Til å løse den oppgaven trenger vi et felles mål for fordeler og skader. (2) Når vi har skaffet oss et felles mål, i en hard eller en myk forstand, trenger vi å gjøre det helt klart hva det er hvis fordeler skal veies mot skadene av det samme. Jeg skal forklare dette punktet når vi kommer dit.

Skadene på reindriften er ikke de eneste. Men vi har ikke beskrevet andre. Vi får derfor nøye oss med å sammenligne beskrivelsen av skadene på reindriften med det mest representative utsagnet om fordelene. Det er også nok, for her er det bare selve kravet om sammenlignbarhet som skal forklares.

Det er ikke meget som sies om fordelene i Stortingsproposisjon nr. 107, men det lille som sies oppsummeres slik i stortingsdebatten den 30. november 1978, gang på gang: *Finnmark trenger de 425 GWh fastkraft Altaverket kan gi.*

Her har vi både en måleenhet og et tall. Så langt står vi godt rustet. Haken er at skadene på reindriften ikke kan måles i GWh. Dermed er vi like langt.

Nu gjorde vi bruk av tall i vår beskrivelse av skadene på reindriften. Vi sa at 9 til 15 reinbruk ble nødt til å gi opp og forkortet det til at 12 bruk må gi opp. Vi sa også at ingen vil gi opp og at vi må regne med store skader både på folk og dyr, over hele Nuortabealli, før 12 bruk likevel må gi opp. Og det er nok der den alvorligste skaden ligger, i hver enkelt reineiers kamp for at det ikke skal bli ham, eller henne, som må gi tapt. Men den skaden kan vi ikke sette tall på, og vi har knapt nok rett til å forsøke. La oss derfor, for argumentets skyld, holde oss til de 12 som må gi opp. Her har vi i hvert fall et tall. La oss si at det til de 12 brukene svarer 40 gjetere, de 12 eierne medregnet. Noen av dem kan kanskje få arbeid på andre bruk. La oss si at 30 gjetere blir arbeidsløse. Og dermed står vi med et begrep *arbeidsplass*. Hvis vi kan bruke det samme begrepet til å beskrive fordelene, har vi et felles mål som kanskje rekker et stykke på veg.

Begrepet *arbeidsplass* kommer skjevt ut som et begrep om det å leve sitt liv med rein. Og det er

liten grunn til å skjelne skarpt mellom gjeterne og ikke-gjeterne. Det er mer på sin plass å snakke om mennesker og deres form for tilværelse, med reinen og med hverandre. Vi kan kalle det en *livsform*. Jeg skal likevel si *arbeidsplass* — for argumentets skyld.

Hvor mange arbeidsplasser svarer 425 GWh til? Spørsmålet gir ingen mening slik det står. Men hvis vi kan oversette fra 425 GWh til forskjellige former for produksjonsutstyr som kan drives med 425 GWh, kan vi kanskje oversette derfra til arbeidsplasser.

Det vi trenger, er en liste over forskjellig produksjonsutstyr av forskjellig størrelsesorden, fryserier, smelteovner, oljeraffinerier etc., slik at hver av dem kan tilordnes et antall arbeidsplasser. La oss si at vi har de listene og at vi med kyndige folks bistand har gjort en del anslag, fra 100 til 500 arbeidsplasser, alt etter hvilke grupper av utstyr vi setter sammen. Det vanskeligste arbeidet står ennå igjen. Selv 1.000 arbeidsplasser kan ikke veie opp 1, hvis de 1.000 er fiktive og den ene er virkelig. Og tro og håp er ikke nok til å gjøre fiktive arbeidsplasser om til virkelige arbeidsplasser. Det vi nu trenger, er å få konkrete prosjekter beskrevet, med beskrivelser og beregninger av råstoff, produkter, markeder etc., slik at kyndige folk kan se gode grunner til å gå i gang med prosjektene. Det er fremdeles tenkte arbeidsplasser vi teller, men med slike planer i hånden er fordelene ved å bygge Altaverket rykket like nær virkeligheten som skadene. Og da kan vi kanskje tillate oss å måle fordeler mot skader, selv om vi ikke kan tillate oss å la vår forståelse og vårt skjønn binde av våre målinger.

Stortingsproposisjon nr. 107 sier ikke ett ord om hva vi kan glede oss til hvis Altaverket blir bygget eller hvilke prosjekter som bare venter på at Finnmark skal få de 425 GWh fastkraft Altaverket kan gi. Det er helt i sin orden så lenge skadene regnes som minimale. Og Stortingsproposisjonen regner skadene som minimale. Det er kanskje også i orden hvis de som rammes av skadene går med på å tåle dem, selv om skadene er klare og fordelene er uklare. Men det er ikke i orden når skadene er alvorlige og de som rammes nekter å gå med på dem. Og her er det ikke bare de 12 eller de 30 som ser sin livsform truet, men de aller fleste bruk og mennesker over hele Nuortabealli. For det er bare de aller største reieneierne som kan være trygge på at de skal klare seg. I en slik situasjon må arbeidet med å veie fordeler mot skader gjøres ordentlig. Det nødvendige første skritt er å beskrive fordelene og skadene med begreper som gjør dem sammenlignbare. Det er ikke gjort. Og derfor har det heller ikke vært mulig å veie fordeler mot skader- ikke i noen alvorlig forstand.

Kravet om sammenlignbarhet er et rent logisk krav. Det følger av kravet om å veie fordeler mot skader. Men vi bør også stille det moralske krav til våre beskrivelser av fordeler og skader, at i hvert fall de som rammes kan forstå dem.

Det minste vi skylder dem, er å gjøre det klart for dem hva det er hvilket fellesskap får igjen for de tap de selv må tåle. Og vi skylder dem å beskrive de tap de må tåle slik at de selv kan se at vi har forstått rekkevidden av dem — og dermed kan se at de selv er sett. Begge hensyn fordrer at vi skriver konkret. I denne saken fordrer også begge hensyn at vi også skriver på samisk.

Hva skal vi legge i vektskålene?

La oss nu anta at fordelene og manglene er beskrevet slik at de kan sammenlignes. Altså sammenligner vi og veier fordeler mot skader. Men da må vi passe på at vi ikke veier skadene av ett mot fordelene av noe annet og kanskje kommer i skade for å snyte på vekten. Det kan lett gjøres, og jeg er slett ikke sikker på at det ikke er blitt gjort.

I stortingsdebatten den 30. november 1978 er det ett argument som gjentas gang på gang, i forskjellige varianter: *Finnmark trenger de 425 GWh fastkraft Altaverket kan gi*. Det blir sagt. Og så slutter man, ser det ut til: *Finnmark trenger Altaverket*. Da får de 21 rein heller fare. Og kanskje de 12 brukene med. Det er lite å stille opp mot en nødvendighet.

Slutningen holder ikke, og det er kanskje nok å skrive den ned for å se at den ikke holder. Hvis

det er sant at Finnmark trenger *de 425 GWh Altaverket kan gi*, så er det fordi det er sant at Finnmark trenger *de 425 GWh*, eller mer. Det trenger ikke dessuten å være sant at Finnmark trenger å få dem *fra Alta*. For å få *det* ut, trenger vi også en premiss om at det ikke eksisterer alternativer til Alta, og den premissen har vi ikke.

Men Regjeringen og Stortinget regnet kanskje med at de hadde den. Det sies ikke meget om alternative kraftkilder i Stortingsproposisjon nr. 107, og av de to alternativene NVE blir stående ved, varmekraftverk i Finnmark eller tilkobling til samkjøringen i region 4, med Kobbelv innlemmet i region 4, blir det første presentert som både meget kostbart og meget forurensende, og det andre som i hvert fall meget kostbart. Olje- og energidepartementet slutter seg til NVE's beskrivelser og skriver, om krafttilførsel fra Kobbelv:

«Planer for utbygging av Kobbelv i Nord-Salten er under behandling i NVE. Denne utbyggingen vil ikke kunne stå ferdig så tidlig som Alta-prosjektet, og en overføring herfra ville kreve at det ble bygget sterke overføringslinjer nordover over en strekning på nesten 500 km. På denne bakgrunn kan ikke en utvidelse av forsyningsområdet ved å overføre kraft lenger sydfra sies å være noe alternativ til utbygging av Alta» (Stortingsproposisjon nr. 107 s. 155).

Med slike uttalelser på bordet, kan både Storting og Regjering med rette si at det i praksis ikke eksisterer alternativer til Altaverket. Og da kan også slutningen fra *Finnmark trenger de 425 GWh Altaverket kan gi* til *Finnmark trenger Altaverket* sies å være gyldig — forutsatt premissen om de minimale skader.

Hverken Stortinget eller Regjeringen regner med annet enn minimale skader. Det gjør ikke bare at man ser liten grunn til å lete etter alternativer. Det får også konsekvenser for *hva* man leter etter, hvis man leter etter alternativer. Hvis Altaverket gir minimale skader, leter man ikke etter alternativer som gir mindre skader. Men man leter f.eks. etter alternativer som gir billigere kraft, eller sikrere kraft etc., og finner ingen. Dermed kan man rapportere at det ikke finnes alternativer. Og det er rett nok, for det man har lett etter, det finnes ikke.

Men vi vet hvilken belastning byggingen av Altaverket vil være for reindriften i Nuortabealli. Det gir oss grunn til å lete etter alternativer, og det gjør det klart for oss hva det er vi da leter etter. La oss derfor se nærmere på muligheten for å knytte Finnmark til samkjøringen i region 4, med Kobbelv innlemmet og uten Altaverket.

Retten er ikke tilfreds med Olje- og energidepartementets uttalelse om alternativet Kobbelv med overføringslinjer nordover og skriver om de 500 km med overføringslinjer:

«Dette gir inntrykk av at denne ledningsstrekningen ikke måtte bygges hvis kraftverket i Alta ble bygget. Departementets fremstilling gir for så vidt et ufullstendig og misvisende sammendrag av opplysningene. Hovedstyrets bemerkninger (St.prp. s. 117 og 118) gir muligheter for å forstå at overføringsledninger på en del av strekningen dels var planlagt utbygget. For øvrig var overføringsledninger på strekningen delvis også bygget eller vedtatt bygget. Spørsmålet ble kort behandlet under Stortingsdebatten, men ikke avklart. - Opplysningene må således på dette punkt sies å være delvis misvisende og mangelfulle som avgjørelsesgrunnlag» (rettsboken s. 41-42).

Det ser nu ut til å være klart at både Kobbelv og Alta skal knyttes til samkjøringen i region 4. Prosjektet *Altaverket uten tilkobling til region 4* er strøket av kartet. Dermed står vi med *Finnmark tilknyttet region 4 uten Altaverket* som et alternativ til *Finnmark tilknyttet region 4 med Altaverket*. Og det gjør regnestykket enklere, når fordeler skal veies mot skader. For de skadene byggingen av

kraftlinjene medfører, enten de regnes fra Kobbelv, Malangen eller Skibotn, kan forkortes bort, siden de er felles for begge prosjekter- og dessuten ikke alvorlige. (Hvis skadene er alvorlige, kan de ikke forkortes vekk selv om de er felles, for da må vi regne med den mulighet at begge prosjektene gjør mer skade enn gagn.)

Hvis de felles skadene ikke er alvorlige og derfor kan forkortes vekk, kan også de felles fordeler forkortes vekk. Det forenkler ikke bare regnestykket, men også arbeidet med å beskrive skader og fordeler. For det er skadenes alvor som avgjør hvor konkret fordelene må beskrives. De fordeler som er felles for begge prosjekter, er at de gir Finnmark de 425 GWh Finnmark trenger — og mer til.

Hva skal vi legge i vektskålene når vi veier fordelene ved å bygge Altaverket mot skadene av det samme? De skadene på reindriften Bjørklund og Brantenberg beskriver, knytter seg til byggingen av Altaverket og antagelig bare til det. De legges derfor på den ene vektskålen - sammen med andre skader. Det er to fordeler som knytter seg til Altaverket og bare til det. Den ene er at Finnmark får en sikrere kraftforsyning med Altaverket enn uten. Den andre er at prisen pr. kWh blir mindre med Altaverket enn uten. De to fordelene må gis en annen beskrivelse før de kan veies mot skadene, men når det er gjort, er det de to fordelene som skal legges i den andre vektskålen - og antagelig bare de to. De fordelene de 425 GWh kan gi Finnmark, skal ikke i vektskålen. Men det er neppe tvil om at de er blitt lagt der — av de aller fleste av de stortingsrepresentantene som har argumentert med at Finnmark trenger de 425 GWh Altaverket kan gi.

Slik kan en eneste feil premiss skape en rekke med konsekvenser som i tur og orden rammer hele premissgrunnlaget. Det står ingenting i rettsboken som tyder på at Alta herredsrett har sett den konsekvensrekken.

Det alvorligste med Regjeringens vedtak er likevel ikke at det bygger på sviktende premisser. Det alvorligste er at Regjeringen gir seg selv rett til å forvalte over samisk land uten deres samtykke som bor der. At Regjeringen har fått Stortingets samtykke til en slik forvaltning, gjør ikke saken mindre alvorlig.